

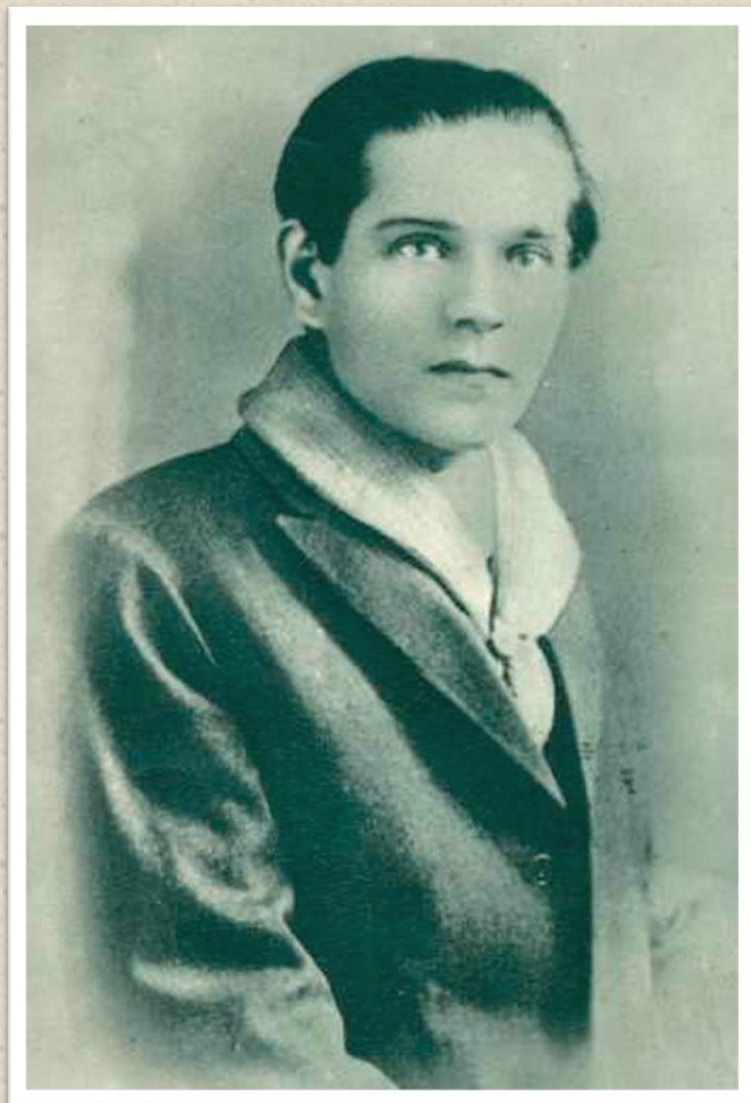
KELMĖS CENTRINĖ BIBLIOTEKA

Atminimų šviesioji juosta

Rašytojo B. Laucevičiaus-Vargšo
110-osioms gimimo metinėms

B. Laucevičius
Vargšas

1994 m.

B. Laucevičius-Vargšas (1914 m.)

BALADĖ VARGŠUI

G. Griškevičius

Palei seną
Kražantės malūną
Liaudies skulptorius
Kala paminklą
Iš tvirčiausio
Didžiausio
Žemaičių akmens
Kraštiečiui
Už Atlanto
Nunešusiam tiesą ir šviesą,
Per dešimtmečių šydą
Atklystančią vėlei
Į mūsų dienas,
Jaukiai žėrinčią
Mūsų vaikams,
Šiandien klausiantiems:
„Dėde, kas bus?“,
„Šičia Bronius, Laucevičius-Vargšas, –
Sako skulptorius sūnui, –
Jis – didžiausias
Mūs vargšų karalius“,
Ir... „tuk – tuk“ ..
Lyg genys,
Vargšų skulptorius,
Kuria baladę –
Atminimą
Mūs vargšų karalius,
Ir anksti paupy
Netgi spalyje
Virš akmens,
Boluojančio
Mūrais mieste
Darbą sveikina
Raustantis saulės žiedas.

Komunistinis žodis.-1984.-spalis 13

GYVENIMO IR KŪRYBOS APŽVALGA

Toli nuo tėvynės praleidęs gražiausius savo gyvenimo metus, amžiną prieglobstį radęs svetimoje žemėje Bronius Vargšas-Laucevičius iki paskutinio atodūsiu buvo savo gimtojo krašto vaikas, savo kūryboje jis piešė Lietuvos peizažą, vaizdavo jos darbo žmones. Jo dramats statė darbininkų scenos, mėgėjų rateliai Čikagoje ir Odesoje, Vilniuje, Petrapilyje ir Rygoje, Kaune ir kitose vietose. 1905-1916 metų laikotarpiu pažangioje JAV lietuvių spaudoje dažnai buvo spausdinamos rašytojo apysakaitės... Pokario Lietuvoje net keturiais leidimais (1949, 1951, 1954 ir 1962 m.) buvo išleisti visi žinomi jo raštai. Tačiau rašytojo biografija dėl duomenų stokos taip ir liko vos keliais štrichais nužymėta. Broniaus Vargšo kūrybinio palikimo tyrinėtojai, daug dėmesio skyrę jo kūrybai, nepastebėjo kai kurių prieštaravimų spausdintose jo biografijose. Net nurodoma rašytojo gimimo data (1885 09 20) yra neteisinga.

B. Vargšui mirus (1916 m., nekrologus išspausdino daugelis Amerikos lietuvių laikraščių. Juose ir turėjo būti pirmieji spausdinti rašytojo biografijos duomenys. Tų duomenų autentiškumą patikrinti niekam tada ir negalėjo rūpėti. A. Petriška, 1943 m. Čikagoje išleistai monografijai apie Bronių Laucevičių-Vargšą duomenis taip pat ėmė 13 anų laikų spaudos, daugiausia, berods, iš „Proletaro straipsnio išspausdinto „Naujojoje gadynėje“. Iš čia Vargšo biografijos duomenys paplito daugelyje Lietuvoje spausdintų straipsnių. Lietuvių literatūros žinovas profesorius B. Pranokus, kuris kritiškai pažiūrėjo į kai kuriuos faktus ir 1962 išleistų B. Laucevičiaus-Vargšo „Apsakymų, įžangoje kai ką interpretavo jau kitaip. Tačiau daugelio, matyt tai liks nepastebėta, nes „Mažojoje lietuviškoje enciklopedijoje, (1968 m.) V. Maknio „Lietuvių tautos raidos bruožuose, (1972 m.)“, taip pat kraštotyrininko, Č. Kudabos knygoje „Kalvotoji Žemaitija, (1972 m.)“ rašant apie Vargšą, pateikiami tik tie patys ankstesni biografijos duomenys.

Šiame darbelyje bus pamėginta išsamiau pasekti Broniaus Vargšo gyvenimo kelią, pateikti vieną kitą naujesnį faktą jo biografijai.

Telšių, Romos katalikų dvasinės konsistorijos Kelmės parapijos 1884 m. gimimo įrašų knygoje pažymėta, kad pakrikštytas berniukas, vardu Bronislovas, valstiečių Vincento ir Juzefos Ivanauskaitės Laucevičių sūnus, gimęs 1884 metų rugpjūčio mėnesio 19 dieną Kelmės miestelyje (Kelmė tuo metu buvo maža gyvenvietė, turinti apie 350 namų ir 1800 gyventojų). Vincentas Laucevičius, nors klebono vadinamas valstiečiu, nebuvo žemdirbys ir turėjo Kelmėje tik mažą, vos vos keliolikos arų sklypelį. Mažą sklypelį ir darbščias rankas. Pats susirentė pastogę, pasidirbo baldus. Iš to ir duoną pelnėsi. Nagingo staliaus padarytos spintos, stalai stovėjo daugelio kelmiečių namuose. Dirbti reikėjo daug, nes šeimoje buvo daug burnų, kartu su būsimuoju rašytoju Bronislovu, augo dar keturi broliai – Juozas, Jonas, Antanas ir Stasys, dvi seserys – Antanina ir Elena. Vakare, kai nutildavo medžio tekinimo staklių dūzgesys ir dirbtuvėje likdavo tik krūvos skiedrų, stalius

pasiimdavo nuo lentynos klarnetą ir iš Laucevičių kiemo pasklisdavo čia linksmos, čia liūdnos melodijos, atsimušdamos i netolimos Kražantės krantus. Būrelis vaikų, apspitę tėvą, klausydavosi tų traliavimų ir patys užsidegė meilė muzikai. Praėjo kiek metų ir susibūrė visos šeimos orkestras. Dar vaikystėje, iš tėvo pamėgęs muziką, Bronius Vargšas, kaip brangų vaikystės kraitį, vežiojosi tą meilę visur. Jis skambino pianinu, gitara, balalajka, smuikavo, dažnai pritardamas savo skambiu baritonu. Vėliau, jau Čikagoje, Ridiko saliūne sėsdavęs prie pianino ir užtraukdavęs „Marselietį“ tai net policininkai plodavę...

Tėvas svajėjo visus vaikus išmokslinti: Bronius, 1896 m.; sėkmingai baigęs Kelmės pradinę mokyklą, keletą metų dirbo raštininku pas vietos advokatus, o 1898 m. stojo dirbti pas Kelmės vaistininką Rozentalį mokiniu. Jau tada gyvai domėjosi literatūra: daug skaitė ir mėgino rašinėti pirmuosius savo rašinėlius paskaitydamas namiškiams. Norėdamas labiau prasilavinti, 1900 m. jis išvyksta į Šiaulius ir toliau dirbdamas vaistinės mokiniu „švedu“ rengiasi gimnazijos kurso egzaminams („švedais“ tada buvo vadinami privačiai besimokantys gimnazijos kurso egzaminams). Gyvenimas Šiauliuose padėjo Broniui Vargšui anksti subręsti, žymiai praplėtė jo akiratį, davė tuos dvasinius pradus, kurie pažadino jame rašytojo talentą. Pažintis su jau pasireikšusiu rašytoju K. Jasiukaičiu, knygnešiu A. Povyliu, su daugeliu kitų inteligentų, gimnazistų ir darbininkų, Broniui Vargšui neabejotinai davė daugiau, negu kuri mokykla. Jis dalyvauja darbininkų organizuojamose gegužinėse, įvairiuose suėjimuose įsitraukia į visuomeninę veiklą. Tuo laiku jis susidomi ir dar viena meno šaka – daile. Tėvų namuose buvo likęs ne vienas drobėje jo tapytas paveikslas. Su teptuku prie molberto jis praleido ne viena valandą ir ankstesniais metais. Taigi, jis turėjo ir tikro menininko sielą. A. Povylius, 1948 07 09 rašydamas savo memuarus, prisimena, kaip jis su G. Žiupsniu, K. Jasiukaičiu, K. Vasiliausku ir B. Laucevičiumi susitikę 1904 metų vasarą. Šiaulių miesto sode ir taip apibudina Vargšą: Bronislovas Laucevičius, vaistinės mokinys fotografas, ir greitas vykdytojas visų sumanymų, gegužinių, spektaklių ir t.t. B. Laucevičius gegužinėse pagrodavęs savo smuikeliu. Reikia pastebėti, kad ano meto šiauliškių gegužinės buvo ne tik pasilinksminimai, bet ir slaptos lietuvių sueigos, turėjusios nemažą reikšmę kultūriniam ir politiniam ano meto gyvenimui. Viena iš tokių gegužinių vietų buvo dvarelis netoli Šiaulių, kurį nuomojo kažkoks Pliuškevičius. Šeimininko dukrai Genutei, Mergaičių pensiono moksleivei, Bronius simpatizavo, todėl čia ypač buvo patogų rengti sueigas ir gegužines. Vienoje iš jų, be B. Laucevičiaus, dalyvavo dar Jablonskis, P. Višinskis, J. Ambrozaitis, S. Žiupsnys, A. Povylius, Misius ir kiti to meto žymūs inteligentai. 1904 m. spalio 31 d. šiauliečiai, išsirūpinę valdžios leidimą, surengė šiame mieste pirmą viešą spektaklį „Amerika pirtyje“. Juos pasveikinusiems švenčioniškiams buvo parašytas atsakomasis laiškas, kurį be Višinskio, A. Povyliaus ir kitų spektaklio „įrengtojų“ pasirašė ir B. Laucevičius. Laucevičių A. Povylius mini kaip aktyvų spektaklio organizatorių, nors pačiame spektaklyje jis ir negalėjo dalyvauti dėl užkimusio balso.

Gyvendamas Šiauliuose Bronius dažnai užsukdavo į tėvų namus. Čia pravažiudavo Kelmės gatvėmis dviračiu, nustebindamas miestelio vaikus tokia technikos įžymybe. Tačiau ne tik dviračiu pasivažinėti jis atvažiudavo į Kelmę. Tėvas gaudamas iš knygnešio Peniko slaptos literatūros, domėjosi įvairiais politiniais klausimais ir su sūnumi diskutuodavo apie bręstančią revoliuciją.

Rašytojo brolis Antanas 1960 11 06 d. laiške, primindamas tuos Broniaus gyvenimo metus, taip rašo: „Gyvendamas Šiauliuose ir bendraudamas su gimnazistais ir inteligentais, savaime pramoko piešti, įvairiais instrumentais groti, vaidinti, dainuoti, šokti. Šiauliuose prabuvo apie 4 metus. Iš kur kilo versija, jog Laucevičius mokinosi Lomžoj ir klajojo po Rusiją su teatro artistų trupe – nežinau ir tai nėra tiesa“. Apie Lomžos gimnaziją, minima daugelyje straipsnių, deja nieko, nerašo ir brolis Jonas visą laiką rūpestingai rinkęs ir fiksavęs savo šeimos svarbesnių įvykių duomenis.

1905 m. revoliucijos įvykiai įtraukė į savo sūkurį ir Laucevičių šeimą. Tėvas turgadieniais Kelmėje sako agitacines kalbas, nukreiptas prieš carizmą, sūnus Bronislovas dalyvauja slaptuose darbininkų rateliuose Šiauliuose. 1905 m. gegužės 3–5 dienomis Šiauliuose vyko masiniai streikai, kuriuose dalyvavo ir vaistinių darbuotojai. Todėl prasidėjus reakcijos siautėjimui, abu – tėvas ir sūnus – turėjo slapstytis nuo caro žandarų. Laucevičių namuose buvo daromos kratos. Tėvas slapstėsi kaimuose, o Bronius kartu su svainiu D. Uborevičiumi ir grupe kitų, 1905 m. vasarą slaptai perėjo sieną ir emigravo į JAV. Tuo metu, matyt, dėl kažkokių priežasčių ir atsirado kita Broniaus Laucevičiaus-Vargšo gimimo data, kuri skiriasi nuo tikrosios lygiai 1 metais, 1 mėnesiu ir 1 diena.

Atsidūręs Čikagoje, B. Laucevičius pirmiausia darbo ieškojo vaistinėse, tačiau jam, pamėgusiam gyvą visuomeninį gyvenimą, tarp vaistinės sienų greit pasidarė per ankšta. Jis pereina dirbti į „Kataliko“ spaustuvę ir bando savo jėgas literatūroje. Pirmas jo žinomas apsakymas „Miške“, primenantis šiauliškes gegužines, pasirodo ką tik Filadelfijoje pradėto leisti Lietuvių sąjungos laikraščio „Kova“, 29-ajame numeryje, kitais, 1906 metais O. Širvydas išleidžia pirmą jo 3 v. dramą „Paskutinė banga“.

Bronius Vargšas labai sielojosi, dėl lietuvių beletristikos, trokšta, kad jo kūryba būtų spausdinama ne tik laikraštyje, bet išleidžiama ir atskirais leidimais. Matyt, dėl to, jis buvo nustojęs bendradarbiauti „Kovoje“ ir 1907 m. nemaža savo apsakymų išspausdino laikraštyje „Lietuva“, kurį tada redagavo J. Adomaitis-Šernas. Tačiau, pasikeitus „Kovos“ redaktoriams, jis netrukus vėl ėmė spausdintis joje. Šiame laikraštyje buvo spausdinami ir paskutiniai jo apsakymai...

1908 m. B. Laucevičiaus rūpesčiu, Čikagoje buvo įsteigtas „Dramatiškas ratelis“, kurio režisieriumi buvo pats rašytojas. Ratelis, pirmasis pastatymas B. Vargšo 4 veiksmų drama „Pirmieji žingsniai“ surežisuota dar iš rankraščio. Vėliau, 1909 m. ratelis pastatė G.

Landzbergio-Žemkalnio „Blindą“, G. Dobžanskio komediją „Abejotina ypata“ ir kt. Nuo šiol Bronius Laucevičius vis daugiau jėgų ima skirti mėgėjiškam teatrui, vis labiau savo plunksną miklina dramaturgijoje, kasmet išleisdamas 1–2 dramas.

Nežiūrint tokios plačios kūrybinės veiklos, B. Laucevičiaus-Vargšo gyvenimas buvo nelengvas, vadovavimas „Dramatiškajam rateliui“ negalėjo suteikti jam kokio nors tvirtesnio materialinio gyvenimo pagrindo. Nesutardamas su „Kataliko“ spaustuvės vadovais, jis buvo iš ten atleistas, po to ilgai buvo be darbo, kol pradėję dirbti teatro ir parodų direktoriai. Sunkus gyvenimas dažnai pastūmėdavo depresijon.

Įdomūs yra skulptoriaus A. Aleksandravičiaus atsiminimai* apie B. Laucevičių, kuriuos užrašė L. Gudaitis. Išspausdinti „Kauno tiesoje“, (1965-09-18 str. „Rašytojas ir tikrovė“) platesniam skaitytojų ratui jie liko mažai žinomi. A. Aleksandravičius, 1907–1910 metais gyvenęs Čikagoje ir pažinojęs Vargšą taip pasakoja apie jį varganą gyvenimą: „Teko būti jo bute Holsted Strit gatvėje. Kambarys didžiulis, o vienintelis jo turtas – platus čiužinys ant grindų, neskaitant kelių išklerusių kėdžių. Tuščia, nejauku. Pamenu, gana stačiokiškai paklausiau „Kur rašai“? – nematau stalo... O jis atšovė: „Palangė didelė, keli Balzakai gali prie jos sutilpti!...“

1913 m. B. Laucevičius Čikagoje suorganizuoja teatro rėmėjų trupę, kurią pavadina „Veidrodis“ bendrove. 1914 m. pasirodo šios bendrovės leidžiamas mėnesinis iliustruotas žurnalas „Veidrodis“, skirtas teatro ir scenos reikalams. B. Vargšas šį žurnalą redagavo, spausdino jame daug publicistikos ir savo kūrybos. Žurnalas turėjo suvaidinti nemažą vaidmenį mūsų išeivijos kultūriniam gyvenime. Jis sudarė prielaidas įsikurti Lietuviškųjų dramatiškų draugijų susivienijimui. Tai buvo mažutis žurnalas, jam trūko didesnių spėkų. Bet jis labai daug prisidėjo Amerikoje prie lietuvių scenos dailės pakėlimo. Visi spausdinti jame straipsneliai ir recenzijos buvo rimti, tikrų scenos mylėtojų rašomi, vieno troškimo vedami – kaip pakėlus tą dailės šaką. Jo kryptį nustatė ir daugiausia jame dirbo pats B. Vargšas. Per „Veidrodis“, jis rado progos turėti įtakos ne tik į Čikagos, bet ir visos Amerikos scenos mylėtojus.

Vargingas gyvenimas suardė B. Laucevičiaus sveikatą. 1914 m. pavasarį jis pajunta pirmuosius ligos požymius, kurie ilgainiui pririša jį prie lovos ir visai išsekina. 1915 m. kovo mėn. jam daroma pirmoji operacija (sirgo jis vidurių tuberkulioze), kuri tačiau buvo nesėkminga. Reikėjo pakartotinai operuoti. Nustojo ejęs ir jo redaguojamas „Veidrodis“, kurio iš viso pasirodė 11 numerių. Tačiau sukaupęs paskutines jėgas jis nepaleidžia iš rankų plunksnos. Nemažą pluoštą savo apsakymų pasiunčia „Kovai“ ir, gulėdamas, prisitaisęs ant krūtinės lentą, dirba prie paskutinės ir brandžiausios savo 4 veiksmų dramos „Kryžius“, godžiai skaitydamas karo pabėgėlių laiškus, iš kurių sėmėsi sau faktinės medžiagos. Šis laikas – tai rašytojo sunkių grumtynių su liga vaisius. Dramos įžangoje B. Laucevičius rašo: „Vienodai kankinantis

ir nuobodus gyvenimas ligoninbutyje. Neapsakomai prailgsta valandos ir dienos, gyvenimas nustoja reikšmės, žmogus jautiesi pavirtęs į mažutę, nieko nebereiškiančią dulkę. Bet ir čia esti kartais laimingos valandos. Tuomet akys aiškiau pradeda matyti, vėl pasirodo, buvę jau pranykusių, šešėlis vilties, kūnas lyg sustiprėja, dvasia veržiasi, norėdama ištrūkti iš nagų kankinusios ją ligos. Tos laimingos valandos yra tai valandos, kuomet baisūs skausmai yra pakenčiami. Ir tokiomis tai valandomis parašiau šį veikalą.

... Nežinau, ką pasakys apie šį mano darbą skaitytojai arba žiūrėtojai, bet aš pats sau vienas, esu užganėdintas ir džiaugiuosi žinodamas, kam suvartojau brangiausią laiką ligoninbutyje“.

Tai, berods, vieninteliai rašytojo viešai pasakyti žodžiai apie save.

Vienas iš Broniaus Laucevičiaus bičiulių, parašęs nekrologą rašytojo mirties metinių proga, taip apibudino paskutiniąsias jo gyvenimo dienas: „Tarp keturių kambarėlio sienų stovi rašomasis stalas ir lova, kurioje guli B.V. baisiai suvytęs, kaip tik kaulus oda laiko. Moteris su dviem mažais kūdikiais verkia prie lovos sustoję (...), kojų gale stovi piešimo skėčius (t. y. stovas), ant lovos guli keletas laikraščių ir rašomas popierius, keletas pieštukų, taip pat specialiai padaryta tam tikra lentelė su prirašytais lakštais popieriaus...“.

Deja, ne visus prirašytus lakštus beperskaitė skaitytojai, jo talento gerbėjai – dalis jų ir liko rankraščiais. Broniaus Vargšo fizinės jėgos vis seko. Širdį spaudė apgailėtinoj padėty, be cento liekanti šeima. Jis pakelia virpančią ranką, rodydamas į sieną, ant kurios kabo jo pieštas paveikslas, vaizduojantis ganyklą. Gėstančioje sąmonėje suvokęs paskutines galimybes gauti vieną kitą dolerį, tyliai sušnabžda „karves...parduokite...“.

Mirė B. Laucevičius-Vargšas 1916 m. kovo 31d. ir palaidotas Čikagos tautiškoje kapinėse. „Kad velionis buvo labai populiarus žmogus,– rašo A. Petrika – tai liudija ir ta didžiulė lietuvių minia, susirinkusi jo palaidoti ir sunešti glebiai gėlių! Bridgeportiečiai (Čikagos dalis) tokių didelių laidotuvių dar nebuvo matę. Nuo pat B. Laucevičiaus buto iki Tautiškų kapinių gatvės buvo pilnos žmonių“. Draugai ant rašytojo kapo pastatė paminklą, tačiau bene gerinusių paminklą pastatė jis pats sau.

Bronius Laucevičius-Vargšas buvo gana produktyvus rašytojas. Jo literatūrinė veikla įvairialypė: rašė dramas, apysakas, vaizdelius, publicistinius straipsnius, buvo ir redaktorius ir vertėjas. Kadangi dauguma jo kūrybos buvo išspausdinta JAV leidžiamuose lietuvių periodiniuose leidiniuose, iki šiol surinkti toli gražu ne visi jo spausdinti raštai bei rankraščiai. Šiandien yra žinoma, kad per savo kūrybos dešimtmetį B. Laucevičius parašė 13 dramų, 50 apysakų ir apsakymų, 6 monologus, apie 10 publicistinių straipsnių teatro klausimais. Iš jų 17 kūrinių buvo išėję atskirais leidiniais. Daugiausia rašytojas bendradarbiavo Filadelfijoje leidžiamame laikraštyje „Lietuva“ ir

„Lietuvių žurnale“, leidžiamuose Čikagoj, Niujorko lietuvių laikraštyje „Laisvė“. Po mirties jo kūryba buvo spausdinta „Naujojoje gadynėje“, „Darbininkų kalendoriuje“. Spaudos, kurioje gyvas būdamas bendradarbiavo B. Vargšas, neaukštas literatūrinis lygis, objektyvios literatūrinės kritikos stoka neskatinė rašytojo ugdyti savo talentą, nepadėjo jam augti, todėl ir jo kūryboje daug melodramatiškumo, meninių trūkumų. Tačiau visi šie trūkumai neužtemdo to vaidmens, kurį suvaidino jo raštai lietuvių literatūroje.

Kalbant apie B. Laucevičiaus-Vargšo asmenį, negalima apsiriboti vien jo literatūrine veikla. A. Petrika B. Laucevičiaus-Vargšo monografijai duoda paantraštę „Apysakininkas, dramaturgas, visuomenininkas“. Amerikos lietuvių poetas F. Kurkulis-Vardūnas 1916 m. „Kovos“ Nr.14 išspausdintame eilėraštyje „Ant drg. Vargšo kapo“ Laucevičių vadina scenos galiūnu. R. Mizara pažymi didelius B. Laucevičiaus nuopelnus švietimo srityje. Pagaliau negalima pamiršti ir to vaidmens, kurį suvaidino keturių kultūriniam gyvenime jo dramoms. Jo vienaveiksmė drama „Saliamono sapnas“. Tais laikais sulaukė net dviejų leidimų (1907 ir 1917 m.). 3 veiksmų drama „Milijonai vandenyje“, statyta Čikagoje, Vilniuje, Odesoje, Rygoje, Kaune. Daugelio scenos mėgėjų būrelių repertuaruose buvo jo 3 v. drama „Žmonės“, kurią 1919 m. pastatė ir J. Vaičkaus vadovaujama profesionali teatro trupė.

Nors apsakymus, kaip ir dramas B. Laucevičius rašė visais savo kūrybos metais, vis dėlto daugumas jų koncentruojasi į dvi grupes: 1906–1907 m. ir 1914–1916 m. kitiems tarpiniams metams tenka tik po vieną kitą apsakymą (galimas daiktas, kad ir tais metais B. Laucevičius apsakymų rašė daugiau, tik jų nepavyko rasti išspausdintų). Šios dvi chronologinės apsakymų grupės kiek skiriasi ir tematinio atžvilgiu: jei pirmosios grupės apsakymuose B. Laucevičius dar bemaž ištisai, vaizduoja Lietuvos tikrovę, iš jos semiasi kūrybai medžiagos, tai antrosios grupės kūrinuose jis jau lygiagrečiai vaizduoja Amerikos tikrovę, ypač ten gyvenančių lietuvių buitį.

Nuo visų XX a. pradžios lietuvių rašytojų B. Laucevičius skiriasi tuo, kad jo kūryboje vyrauja miesto tematika. Tai nulėmė ir pats rašytojo gyvenimas. Kilimo jis miestietis, kaime ilgiau negyvenęs, jo geriau ir nepažinojo. Tik kai kurių jo dramoms kūrinų veiksmas vyksta kaime ar dvare („Pirmi žingsniai“, „Lizdas naminio liūto“, „Jono širdis“, „Kryžius“), o pirmosios ir antrosios grupės daugumas apsakymų vaizduoja miesto gyvenimą ir žmones. Net ir tie kūriniai, kuriuose veiksmas nukeliamas į kaimą, savo vaizduojamais personažais yra glaudžiai susiję su miestu. Toks yra apsakymas „Sugrįžo“, kuriame atvaizduotas grįžęs į kaimą mirti susirgęs mieste džiova fabriko darbininkas. Kaimo tikrovė atsispindi ir apsakyme „Draugas“, tačiau ir čia pagrindiniai veikėjai yra ilgą laiką mieste gyvenę inteligentai. Miesto ir kaimo buitis glaudžiai persipina ir apsakyme „Katorgininkas“. Tai beveik ir visi B. Laucevičiaus apsakymai, kuriuose šiek tiek liečiamas kaimas. B. Laucevičius buvo „miestiškiausias“ ano meto lietuvių rašytojas.

Nors pagrindinę savo kūrybos tematiką Vargšas sėmėsi iš darbininkų klasės buities, tačiau jis buvo platesnių užmojų rašytojas, sugebėjęs savo kūrybon įtraukti gana įvairios gyvenimo medžiagos. Keletą kūrinių jis paskyrė pavaizduoti paprasto kareivio pergyvenimams rusų-japonų kare („Atsiminimai“) bei naujo 1914 m. kilusio pasaulinio karo atgarsiams („Išdavikas“, „Kareivis“ ir kt.). Laucevičius nevengė liesti pačių žemiausių visuomenės sluoksnių, valkatų ir vagių pasaulio („Aukos“, „Galvočius“, žymia dalimi „Katorgininkas“). Jis atvaizdavo visą galeriją įvairios socialinės kilmės ir padėties žmonių („Šeštas lankas“, „Brolis“, „Užgimęs vergas“, „Draugas“, „Liuda“, „Pupytė“ ir t.t.), parodydamas tiek savo interesų platumą, tiek gerą tikrovės pažinimą. Pagaliau pažymėtini keletas apsakymų, kuriuose B. Laucevičius ėmėsi vaizduoti įvairius Amerikos lietuvių atstovus. Čia jis kartais griebiasi ryškių satyrinių dažų, pavyzdžiui, apsakyme „Žmogiukai“.

Bet ne vien šis tematinis B. Laucevičiaus apsakymų platumas, įvairumas ir reikšmingumas daro juos įdomius ir tarybiniam skaitytojui. Daugelyje apsakymų rašytojas sugeba atskleisti ne tik vaizduojamojo gyvenamo išorę, bet ir žmonių vidinį pasaulį. Šalia socialinių bruožų rašytojas stengiasi ir psichologiškai atskleisti savo vaizduojamus žmones, parodyti jų pergyvenimus, jų sielą.

Kai kuriuose B. Laucevičiaus apsakymuose tų psichologinių bruožų atskleidimas net pirmauja. Juose rašytojui pavyko sukurti įsimenamą socialinius psichologinius paveikslus, pasiekti pakankamo tipizacijos laipsnio. Į tokių apsakymų tarpą išskirtinas, pvz. „Užgimęs vergas“, kuriame nupieštas ryškus dvasinio vergo tipas. Jis savo socialinėmis šaknimis dar siekia baudžiavos laikus. Ryškų psichologinį paveikslą B. Laucevičiui pavyko sukurti ir apsakyme „Pupytė“, kuriame vaizduojamas ištižėlis darbininkas, akiai tenkinęs visus savo dykaduonės žmonos norius, tačiau dėl savo lepšiškumo net ir iš jos susilaukęs paniekos..

Šalia psichologinio tikrumo, kuriuose pasižymi geresni B. Laucevičiaus apsakymai, teigiama jų meninė ypatybė yra taip pat jų buitiskumas, reikiamas vaizduojamų įvykių ir žmonių buitinis įrėminimas. B. Laucevičiui dažnai pavyksta ryškiau nupiešti buitines sąlygas, kuriomis veikia jo vaizduojami personažai. Dažniausiai jis vaizduoja niūrią, skurdžių miesto darbo žmonių buitinę aplinką: dūmuotas dirbtuves, purvinas triukšmingas gatves, ankštus butus, smukles ir vienbučius ir, pagaliau, įvairias lindynes. Visa ta skurdi buitinė aplinka paryškina bendrą autoriaus vaizduojamą vargingą darbo žmonių gyvenimą.

B. Laucevičiaus apsakymuose ir peizažas yra visiškai savotiškas, nepanašus į tradicinį lietuvių literatūros kaimo peizažą, sutinkamą Žemaitės, Lazdynų Pelėdos, J. Biliūno, A. Vienuolio ir kitų jo amžininkų kūryboje. Jo peizažas, kaip ir žmonės, yra miestiškas, ir dažniausiai sutinkami, labiausiai pavykę yra ne šviesūs, o niūrūs – miesto gamtos vaizdai, kurie rašytojui taip pat padeda sukurti reikiamą nuotaiką,

paryškinti vaizduojamą skurdų miesto darbo žmonių gyvenimą pvz. „Bepročio“ pradžioje. Niūrus miesto peizažo vaizdas čia ne tik padeda ryškiau miesto tikrovę charakterizuoti, bet jis sudaro ir tam tikrą nuotaiką, įgalinančią labiau pajusti tragišką išprotėjusio tėvo likimą. Tolygią reikšmę turi ir toks pat lietingo vakaro peizažas apsakyme „Šeštas laukas“, kuris skaitytoją, taip pat įveda į tolesnius šiurpius įvykius – cirko jojikės žuvimą. Tokių niūrių miesto peizažų, turinčių analogiškas menines funkcijas, galima būtų nurodyti B. Laucevičiaus apsakymuose nemaža.

Kai kuriuose apsakymuose šalia vaizduojamų veikėjų figūruoja ir pasakotojo asmuo, kurio mintimis ir nuotaika nuspalvinamas visas pasakojimas („Šeštas laukas“, „Nauji metai“, „Tėvas“, „Tėvynė“ ir kt.). Stiprių, lyrinių nuotaikų jaučiama ir tokiuose apsakymuose, kaip „Ugnis“, „Brolis“ ir t. t., o taip pat daugelyje monologų. Tas lyrinis pradas neabejotinai pakelia apsakymų emocingumą, padaro vaizduojamą tikrovę skaitytojui artimesnę, akivaizdesnę.

Paskutiniiais savo kūrybos metais, jau sunkiai sirgdamas B. Laucevičius parašė keletą lyrinių vaizdelių, kuriuose atsispindi filosofinės-estetinės mintys ir nuotaikos. Juose, kaip ir visoje B. Laucevičiaus kūryboje, vyrauja minorinės, liūdesio gaidos. Tai savotiškos lyrinės elegijos proza.

Viename vaizdelyje „Purvynas“ vaizduojamas gyvenimo pasiilgęs besikankinąs ligonis. Tačiau šalia tų autoriaus-ligonio pergyvenimų svarbiausia tai, kad autorius nesigaili pašaipos sumiesčionėjusiai inteligentijai, kuri užsiima tariama labdarybe.

Prie B. Laucevičiaus lyrinių vaizdelių priklauso taip pat jau po autoriaus mirties išspausdinti kūrinėliai „Gražybė“ bei „Nukritusi žvaigždė“. Pirmasis iš jų atrodytų kažkoks gyvenimo žiaurumų ir kančių šlovinimas, jei už šio kūrinėlio vaizdų nejaustumė gilios potekstės – gyvenimo meilės bei užuojautos tiems seniems be pastogės, kareiviams einantiems į mūšį, našlaičiams vaikams, visam gyvenimui, skęstančiam kraujuose ir ašarose. Tuose žiauriuose gyvenimo reiškinuose reikia surasti grožio, kuris vertas menininko plunksnos ir jį atskleisti. Visa B. Laucevičiaus kūryba tai ir buvo šios kruvinos ir ašarotos tikrovės atskleidimas grožinės kūrybos vaizduose, suprantant grožį ne estetų prasme, o kaip gyvenimo tikrovės atskleidimą.

Kaip B. Laucevičius-Vargšas brangino gyvenimą, kaip jau rūpėjo ir savo gyvenimą paaukoti gyvenimo nuskaidrinimui, puikiai rodo antras jo eleginis eilėraštis proza „Nukritusi žvaigždė“, kuris baigiasi žodžiais: „Brangios turi būti valandos, naudingai turi būti suvartotas į amžinastį einantis laikas, idant šviesioji juosta, nukritus žvaigždei, ilgiau šviestų padangėje“.

B. Laucevičiaus gyvenimas ir kūryba taip pat buvo ta žvaigždė, kuri švietė ano meto padangėje. Ir nors ji anksti nukrito, bet jos nubrėžta šviesi juosta ir šiandien dar nesiliauja švietusi.

B. Laucevičius mirė savo kūrybos augimo, brendimo metais, dar nepasiekęs aukščiausio pakilimo. Be abejo, jo kūrybai reikiamai bręsti ir tobulėti kliudė nepalankios gyvenimo sąlygos. Emigravęs į JAV, jis atsidūrė dideliame skurde, turėjo įvairiausiais tolimesiais literatūrai darbais pelnytis sau duonos kąsnį. Tiesa, gyvendamas užsienyje jis lengviau galėjo spausdinti savo kūrinius tenykštėje spaudoje. Tačiau gyvenimas emigracijoje menkai tegalėjo padėti B. Laucevičiui bręsti kalbiniu bei stilistiniu atžvilgiu. Rašytojas kūrė, atitrūkęs nuo gyvosios lietuvių liaudies kalbos, gyvendamas lietuvių išeivių aplinkoje, kurioje lietuvių kalba buvo teršiamas visokiomis svetimybėmis ir žargono reiškiniams. Jo raštų leidėjai ir laikraščių redaktoriai šiuo atžvilgiu rašytojui kažin ar ką galėjo padėti, nes jie dar daugiau, kaip pats B. Laucevičius, buvo pasidavę toms neigiamoms kalbinėms įtakoms. Vis dėlto, kad ir šių neigiamų įtakų veikiamas ir nesusilaukęs iš redaktorių reikiamos pagalbos B. Laucevičius ne tik išlaikė reikiamą savo kalbos lygį, atsivežtą iš Lietuvos, bet ir jį pakėlė. Vėlesni jo apsakymai aiškiai grynesni ir skaidresni kalbos atžvilgiu.

B. Laucevičiaus, kaip rašytojo, talentui sparčiau bręsti kliudė ir tai, kad jis per visą savo kūrybos laiką bemaž nesusilaukė jokio rimtesnio kritinio straipsnio, įvertinimo, trūkumo nurodymo. Jo literatūrinė aplinka, spaudos, kurioje jis bendradarbiavo, darbuotojai ir idėjiniu, ir ypač literatūriniu lygiu stovėjo ne aukščiau už rašytoją, o gal net žemiau. Jie bemaž nieko padėti B. Vargšui literatūriškai augti negalėjo ir tuo nesirūpino.

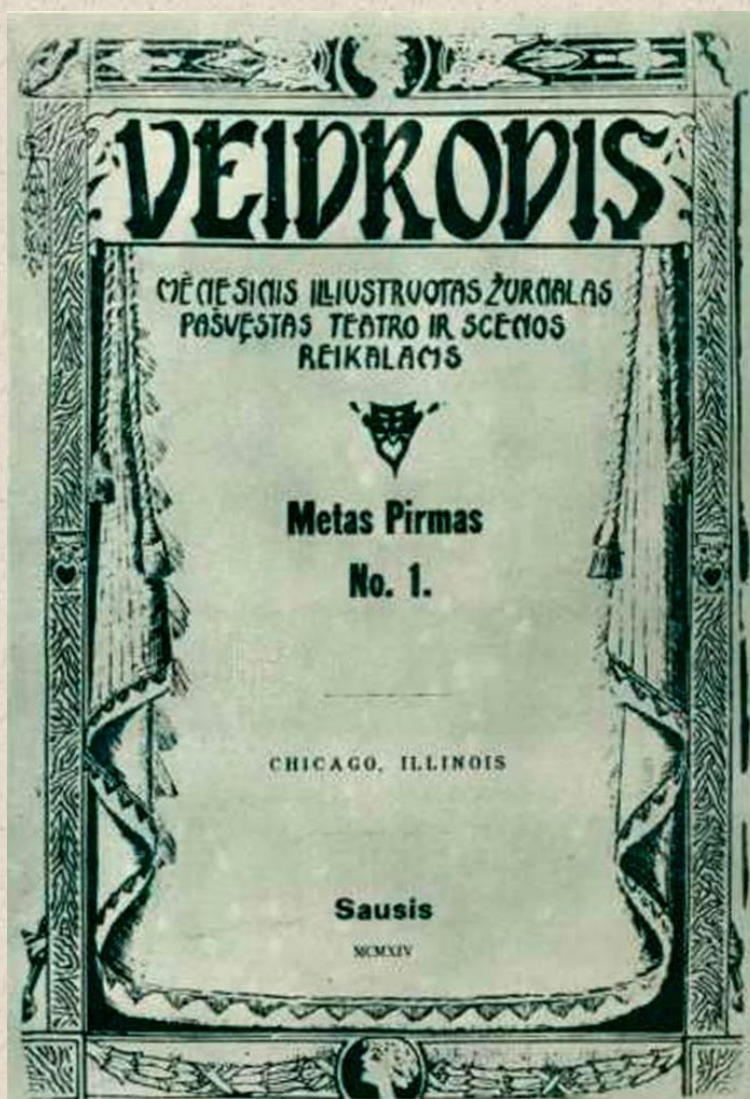
Nes apsakymai visoje B. Laucevičiaus literatūrinėje veikloje bei kūryboje yra ir pati reikšmingiausia sritis, tačiau jie ilgą laiką mažiausiai buvo žinomi, nes išskyrus apysaką „Antras krikštas“ ir dar keturis kūrinius, visi kiti tebuvo išspausdinti periodikoje. Dėl tokio savo apsakymų likimo ir aplamai dėl lietuvių apsakymo ugdymo dar savo kūrybos pradžioje sielėjosi pats autorius. O 1807 m. liepos 25 d. laiške tuometiniam „Kovos“ redaktoriui J. Baltrušaičiui jis priekaištuoja, kad laikraščių redakcijos ne tik nespausdinančios atsiųstų kūrinių, bet net ir nieko autoriaus neatsakančios.

Tačiau šis rašytojo sielojimasis taip ir liko be atgarsio. Jo apsakymai atskiru leidiniu ar leidimais taip ir liko nepaskelbti, nei jam gyvam esant, nei po jo mirties. Apie 20 B. Laucevičiaus apsakymų drauge su keliomis dramomis, Lietuvoje buvo išleista 1951 metais. Tas leidinys ne tik padarė rašytoją plačiau žinomą lietuvių skaitytojui, bet ir įvedė jį į lietuvių literatūros istoriją, mokyklų programas ir t.t. Geresnieji iš to leidinio B. Laucevičiaus apsakymai 1954 m. atskirai buvo išleisti mokykloms.

Apibendrinant tai, kas čia pasakyta, norėtusi padaryti išvadą. Broniaus Laucevičiaus-Vargšo gyvenimas – nenuilstančio kultūros darbuotojo kelias. Šį kelią pradėjęs Šiauliuose visą dešimtmetį.

Jo vardu pavadinta viena gražiausių Kelmės gatvių: ji skuba žemyn nuo kalvos, krenta stačiai lyg krioklys į pavėsingąjį Kražantės paplūdimį. Kai čia Laucevičių šeimoje gimė Broniukas, gatvę vadino Malūno. Ir iki šiol stūkso senasis malūnas, o prieš jį – didžiulis akmuo, kuriame gabusis Kelmės akmens skulptorius Juozas Liaudanskas iškalė rašytojo profilį.

Paaugęs Bronius mokėsi triklasėje mokykloje, kur dabar kelmiškiai ugdo savo muzikinius įgūdžius. Smarkiai pasikeitė gatvelė per tuos 110 metų. Ji iki mūsų dienų net neišsaugojo rašytojo gimtosios pastogės, kurioje 1884 m. į pasaulį atėjo Vincento ir Juzefos Laucevičių sūnus Bronius. Bet kelmiškiai deramai yra pagerbę rašytoją ir nepamiršta jo, nuolat pažymėdami gimimo metines.

B. Laucevičiaus leisto žurnalo „Veidrodis“ viršelis

*Bronius Laucevičius-Vargšas su seserimi Antanina
1904 m. Šiauliuose*

PANAUDOTA LITERATŪRA

1. Gurskis V. Atminimų šviesioji juosta // Kom. žodis.-1988.- rugs. 10: iliustr.
2. Gurskis V. „Brangios turi būti valandos“ // Kult. barai.-1978.- Nr.8.-P. 54–58 iliustr.
3. Maknys V. Lietuvių teatro raidos bruožai.-V.,1972.-P.249.
4. Petrika A. Bronius Vargšas-Laucevičius // Kn.: Petrika A. Pažangios kultūros baruose.-V.,1987- P.18–36.
5. Vaškelis B. Lietuvių išeivių dramos teatro žymesnieji tarpsniai // Kult. barai -1991.-Nr. 5.-P. 61–63.

PAPILDOMA LITERATŪRA APIE B. LAUCEVIČIŲ

1. Ambrasas K. Didžiosios tradicijos // Kn.: Ambrasas K. Laiko tiesa.- V.1960.- P. 5–67.
2. Biržinytė R. Tenai, kur teka Vysla // Bičiulis.-1989.-Lapkr. 28.
3. Gurskis V. Atminimų šviesioji juosta: šiandien Kelmėje atidengiamas akmuo B. Laucevičiui -Vargšui // Kom. žodis.-1988.-Rugs.10.
4. Gurskis V. Brangios turi būti valandos // Kult. barai.-1976.-Nr.8.
5. Kada gimė B. Vargšas-Laucevičius // Lit. ir menas.-1974.-Bal. 13.
6. Klimašauskas B. Nuo Kelmės iki Čikagos // Kom. žodis.-1984.- Rugs. 15.
7. Maknys V. Lietuvių teatro raidos bruožai. V.,1972.
8. Patrika A. Bronius Vargšas-Laucevičius. // Kn.: Patrika A. Pažangos kultūros baruose.-V.,1987- P.18–36.
9. Pranskus B. Laikas ir literatūra.-V.-1973.-P.193–204.
10. Rimkus V. Bronius Laucevičius-Vargšas // Kom. žodis.-1970.- Rugs. 22.
11. Tamašauskas K. Įvežti ir platinti draudžiama // Lit. ir menas.-1984.- Rugs. 1., P. 10.
12. Umbrasas K. Br. Vargšo kūryba // Pergalė.-1952,- Nr. 3.-P.61–63.
13. Vaškelis B. Lietuvių išeivių dramos teatro žymesnieji tarpsniai // Kult. barai.-1991.-Nr. 5.- P. 61-63.
14. Zaborskaitė T. Bronius Vargšas-Laucevičius // Kn.: Vargšas-Laucevičius. Apsakymas.-V.,1954.- P. 3–14.
15. Zalatorius A. Lietuvių apsakymo raida ir poetika.-V.,1971.

Sudarė I. Stankienė
Apipavidalino B. Špukienė

1994 m.